

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Фаєра Ігоря Васильовича на тему:

«Розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців», подане до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Інтенсивний розвиток зовнішньої міграції в Україні та активні зміни в зовнішньополітичному становищі сприяють виокремленню кримінальних правопорушень, які учиняються іноземцями та відносно них, в окремі групи для здійснення їх криміналістичного аналізу, з метою розробки максимально ефективного комплексу заходів направлених на ефективне, повне та швидке розслідування такої категорії кримінальних правопорушень. Кримінальні правопорушення, вчиненні відносно іноземців завжди перебувають під пильною увагою, як керівництва Національної поліції України. Крім цього, вчинення корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень відносно іноземців викликає особливий суспільний резонанс, оскільки крім заподіяння шкоди людині – потерпілому від кримінального правопорушення, завдається шкода іміджу України як цивілізованій європейській державі.

Згідно із статистичними даними Офісу Генерального прокурора, у 2019/2020/2021 роках/6 місяців 2022 року було вчинено 90/59/54/17 убивств з корисливих мотивів (п. 6 ч. 2 ст. 115 КК України), 14/18/10/4 убивств на замовлення (п. 11 ч. 2 ст. 115 КК України), 11129/7464/4846/1184 грабежів (ст. 186 КК України), 1869/1343/952/229 розбоїв (ст. 187 КК України), 672/649/606/236 вимагань (ст. 189 КК України), 15/20/12/3 бандитські напади (ст. 257 КК України). Загалом спостерігається тенденція зниження рівня корисливо-насильницької злочинності, однак статистичні все ще залишаються тривожними і вимагають ефективних заходів реагування.

Причинами вчинення корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень відносно іноземців є економічна криза, зубожіння населення, моральна деградація частини прошарку суспільства. За таких умов іноземці, які характеризуються ознаками віктимності, привертають увагу осіб зі злочинним досвідом, які бажають легкої наживи, й готові досягти своїх цілей, ігноруючи принцип верховенства права, застосовуючи незаконні й аморальні засоби, методи і прийоми діяльності. Окреслена ситуація вимагає від правоохоронних органів застосування комплексу заходів для забезпечення безпеки, прав і свобод іноземців, а також реалізації попереджувальної і правозахисної функцій.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. Вивчення дисертації та наукових публікацій свідчить про логічну структуру роботи, що дало можливість дисертанту всебічно й повно дослідити обрану тему у межах визначеного обсягу дисертаційного дослідження.

При написанні роботи автор проаналізував роботи науковців за напрямом, що дало йому змогу вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й суттєві для науки та правоохоронної практики питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого вдосконалення теоретичних основ і прикладних аспектів розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців.

Отже, дисертаційне дослідження І.В. Фаєра виконане на високому науковому рівні, а публікації здобувача належним чином відображають всі його розділи.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. У дисертації І.В. Фаєра з огляду на наявні основні положення теорії криміналістики й узагальнення слідчої, судової практики, на монографічному рівні сформовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. Робота має наукову новизну, яка полягає в тому, що вперше:

– сформована криміналістична характеристика корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців, охарактеризований зміст її основних елементів: предмету посягання (гроші, цінності, техніка), способу вчинення (дії з підготовки, безпосереднього вчинення, приховування), обстановки вчинення (вечірній час доби, у межах міста, переважно у місцях відпочинку), слідової картини (матеріальні, ідеальні та електронні сліди), особи правопорушника (наявність злочинного досвіду, цинізм, бажання наживи, у ряді випадків правопорушником є теж іноземець), особи потерпілого іноземця (має ознаки віктимності). Всі визначені елементи взаємопов'язані між собою;

– сформовано типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців: наявна інформація про вчинення відносно іноземців протиправних дій, однак особи ймовірних підозрюваних не встановлено; зібрано орієнтуючу інформацію щодо ймовірних підозрюваних, які вчинили корисливо-насильницькі кримінальні правопорушення; вчинення кримінальних правопорушень конкретними підозрюваними підтверджується доказами або затриманням осіб під час вчинення кримінального правопорушення;

– надано пропозиції щодо внесення доповнень до законодавства України, в інтересах протидії злочинності, враховуючи підвищену інтенсивність процесів міграції громадян, за наявності фактичних та правових підстав, надати дозвіл на доступ органам досудового розслідування з метою отримання даних з персональних документів осіб, які підозрюються у вчиненні тяжких кримінальних правопорушень, до Єдиного державного демографічного реєстру та документів, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус;

Окрім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз анотації та тексту дисертації, змісту публікацій І.В. Фаєра дають змогу зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність результатів, отриманих у ході науково дослідження.

Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньою мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, викладені у загальних висновках та висвітлені в опублікованих працях. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження.

Зроблені І.В. Фаєром висновки за окремими розділами та загальні мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими, викладені автором чітко і коректно.

Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними, зокрема: статистичні й аналітичні матеріали МВС України, Національної поліції України, Офісу Генерального прокурора, Державної судової адміністрації України за 2016–2021 та I півріччя 2022 року; дані, отримані при вивченні 120 кримінальних проваджень, досудове розслідування в яких за п. 6, п. 11 ч. 2 ст. 115, ст. 186, 187, 189, 257, 289, 296 КК України здійснювали слідчі Національної поліції України протягом 2017–2021 років; результати анкетування 126 слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України (Вінницька, Житомирська, Київська, Кіровоградська, Харківська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька області, м. Київ). Використано власний практичний досвід роботи автора в підрозділах Національної поліції України.

Отже, результати дисертаційного дослідження І.В. Фаєра, які виносяться на захист є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Наукові результати і положення, що виносяться на захист, одержані завдяки широкому використанню різноманітних методів наукового дослідження, аналізу масиву нормативно-правових актів, які регламентують механізм розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців.

Постановка завдань, визначення об'єкту та предмету наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають вимогам до наукових робіт даного різновиду. Завдання наукової праці здобувачем загалом виконані, загальна мета досягнута. Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями.

Підтвердженням достовірності наукових положень і висновків, викладених в дисертації є належна методологія дослідження. Виконана робота ґрунтується на сукупності методів наукового пізнання, що надали можливість усебічно дослідити об'єкт дослідження, зокрема: методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування) надали можливість дослідити стан наукових досліджень питань розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців та визначити методологічний інструментарій наукової праці; сформувати структурні елементи криміналістичної характеристики корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців (підрозділи 1.1, 1.3); виокремити типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування та відповідні їм алгоритми дій слідчого (підрозділ 2.2). У дослідженні використано спеціально-правові методи: порівняльно-правовий – під час аналізу норм міжнародного й національного законодавства, наукових категорій, визначень і підходів (у всіх розділах дисертації); догматичний (формально-логічний) – для висвітлення змісту основних понять дисертації: «іноземець», «корисливо-насильницьке кримінальне правопорушення»,

«розслідування» (розділ 1); системно-структурний – для систематизації обставин, які підлягають встановленню; формування алгоритмів вирішення типових слідчих ситуацій і тактики проведення слідчих (розшукових) дій (розділи 2, 3); метод системного аналізу – для комплексного узагальнення елементів криміналістичної характеристики та визначення кореляційних зв'язків між ними (підрозділ 1.3); моделювання – під час визначення особливостей взаємодії слідчого з державними та правоохоронними органами України та іноземних держав (підрозділ 2.3), розроблення криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців (розділ 3); статистичний – з метою підтвердження теоретичних висновків даними державної та відомчої статистики, узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); соціологічний – у межах обґрунтування наукових висновків даними анкетування слідчих Національної поліції України (у всіх розділах дисертації).

Методи дослідження були використані комплексно. Це забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості положень, які розроблені в дисертації.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції впроваджено й надалі можуть бути використані у:

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності з розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 10 травня 2022 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних працівників, підготовки лекцій, планів-конспектів семінарських і практичних занять (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 17 січня 2022 року).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація І.В. Фасра викладена українською мовою та має чітку структуру, яка відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи залежно від поставлених завдань, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, із них основний текст – 185 сторінок.

Анотація у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати рецензованого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами. Анотація дисертації, ідентична її основному змісту, адекватно відображає основні положення дослідження.

У **вступі** наведене обґрунтування вибору теми дослідження, охарактеризовано ступінь її наукової розробки, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження, емпіричну базу, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та зазначено інформацію про апробацію дисертації.

У **розділі 1 «Теоретико-правові засади розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців»**, де у першому підрозділі звернута увага на генезу наукових досліджень проблем розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. Зокрема, розглянуті праці вчених, які формують засади криміналістичної методики розслідування, у тому числі й стосовно розслідування окремих видів (груп) кримінальних правопорушень. Детальна увага приділена фундаментальним працям направлених на розслідування корисливо-насильницьких злочинів. Особливу увагу привернуто монографічним дослідженням, які розкривають методику розслідування окремих корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Зокрема: 1)

кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи (вбивства з корисливих мотивів, вбивства на замовлення); 2) кримінальні правопорушення проти власності (грабежі, розбої, вимагання); 3) кримінальні правопорушення проти громадської безпеки (бандитизм). У другому підрозділі розглянуто та проаналізовано Нормативно-правові засади розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. В результаті чого зроблено висновок про те, що правове регулювання розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців, є комплексним, відповідно до норм міжнародного та національного законодавства. Автор звертає увагу на те, що при вирішенні конкретних практичних завдань за вказаних ситуацій слід враховувати положення всіх перелічених джерел права й особливу увагу звертати на дотримання положень міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. І на завершення, у третьому підрозділі автор звертається до проблеми криміналістичної характеристики розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. Як результат, сформульовано криміналістичну характеристику корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців, охарактеризований зміст її основних елементів: предмету посягання, способу вчинення, обстановки, слідової картини, особи правопорушника, особи потерпілого.

У розділі 2 «Організаційно-тактичні засади розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців» присвячений розкриттю змісту та сутності організаційно-тактичних засад розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. Так, автором у цьому розділі спочатку звернута увагу на обставини, які підлягають встановленню на початковому етапі розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. Де ним, серед загальноприйнятих обставин, які підлягають встановленню, детально розкривається правовий статус особи іноземця і

законність перебування на території України згідно з встановленими документами.

Окремо зосереджено увагу на типових слідчих ситуаціях розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. В результаті проведеного дослідження автором виокремлено різноманітні критерії для виділення типових слідчих ситуацій. Зокрема, вивчення емпіричних джерел дозволило автору виділити типові слідчі ситуації початкового етапу залежно від обставин затримання особи, яка вчинила корисливо-насильницьке кримінальне правопорушення: правопорушника затримано на місці (7,5 % кримінальних проваджень); правопорушника затримано через деякий час (від кількох годин до трьох діб) (51,7%); правопорушник зник з місця події, але відомі його ознаки (25,8%); правопорушник зник з місця події, але невідомі його ознаки (15,0%).

Окремим підрозділом виокремлене питання взаємодії слідчого із правоохоронними органами України під час розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. У цьому підрозділі, серед особливостей взаємодії при розслідуванні корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців, автор виокремив: різновекторність проміжних завдань досудового розслідування; необхідність урахування при взаємодії характеристик потерпілого іноземця та його взаємозв'язків із підозрюваним; специфічна спрямованість розслідування залежно від конкретної слідчої ситуації.

У розділі 3 «Проведення окремих слідчих (розшукових) під час розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців» детально розкривається тактика проведення огляду, допиту та пред'явлення для впізнання. Розпочинає І.В. Фаср із основної та першочергової слідчої (розшукової) дії – огляду, де звертає увагу на те, що за умов проведення огляду при розслідуванні корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців, використовуються розроблені криміналістикою, основні методи і прийоми огляду. Огляд місця

події проводиться згідно з підготовчою, робочою і заключною стадією проведення; із використанням спеціальних методів. Прийоми, що використовуються під час огляду місця події, направлені на дослідження матеріального середовища: це аналіз слідів, предметів, їх ознак, розташування; використання мисленої реконструкції окремих елементів події; моделювання з метою відтворення події, що відбулася; співставлення слідів, виявлених на місці події, між собою та ін. Окремо, звертає увагу на тактичні прийоми встановлення психологічного контакту, адже початкова стадія проведення огляду пов'язана із спілкуванням з іноземними громадянами, що впливає на її ефективність. В подальшому автор переходить до розгляду питання щодо проведення допиту під час розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. У цьому підрозділі розкриваються основні тактичні прийоми та особливості проведення допиту іноземців. Крім цього, враховуючи ту обставину, що у більшості випадків перебування іноземця в Україні є короткочасним, то автор пропонує під час проведення допиту з'ясувати якомога ширше коло питань, за необхідності – варто провести додатковий допит. На завершення, І.В. Фаср розкриває проблемні аспекти пред'явлення для впізнання під час розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. Крім цього, автор звертає увагу на те, що для підвищення ефективності підготовки слідчого до проведення слідчих (розшукових) дій за участю іноземців, можна залучати широке коло спеціалістів. Наприклад, викладачі навчальних закладів, де навчаються іноземці, особи, які були за кордоном у тій місцевості або державі, звідки походить іноземець, фахівці у сфері іноземних культур та традицій, особи, яким можуть бути відомі дані щодо обставин життя іноземця та формування його правосвідомості, шляху прибуття в Україну та інше. Консультація такого спеціаліста надасть можливість якісно підготуватися до проведення ряду слідчих (розшукових) дій, у тому числі і пред'явлення для впізнання. Порядок участі спеціаліста та одержані результати відображаються в протоколі слідчої (розшукової) дії.

На закінчення кожного розділу та всієї дисертації І.В. Фасра наводяться висновки, в яких конкретно характеризується зміст розглянутих питань. Висновки відповідають завданням та меті дисертаційного дослідження, мають вагомую аргументацію, є належним чином обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності.

Список використаних джерел складається 196 найменування, до яких включені джерела провідних вітчизняних науковців.

Необхідно зазначити, що кожний розділ дисертаційного дослідження має свою наукову значимість, слугує науковим підґрунтям для наступного розділу та у результаті об'єднання усіх розділів утворюється цілісне дослідження, що є основою для вирішення практичного завдання – розслідування корисливо-насиленницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців.

Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дисертація І.В. Фасра відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження І.В. Фасра на тему «Розслідування корисливо-насиленницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців» можливо використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом, а також практичній діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаємо за доцільне висловити кілька міркувань та побажань:

1. У підрозділ 1.2. «Нормативно-правові засади розслідування корисливо-насиленницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців», Фаср І.В. звертає увагу на те, що під час розслідування корисливо-насиленницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців, слід враховувати практику Європейського суду з прав людини (стор. 53). Водночас, конкретних прикладів із рішень Європейського суду з прав людини і яким

чином їх можна застосовувати під час досудового розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців не наведено.

2. Посиленої аргументації вимагає обґрунтування позиції автора, яка висвітлена у рубриці наукової новизни «вперше», а саме те, що автором запропоновано напрями удосконалення взаємодії слідчого, органів МВС України, інших державних органів, громадських організацій, під час розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень. Із тексту дисертації не можна чітко прослідувати у чому саме полягають ці напрями удосконалення взаємодії.

Перелічені зауваження і побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. Представлена дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Сформульовані у ній рекомендації та висновки становлять наукову й практичну цінність.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація І.В. Фаєра на тему «Розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Фаєра Ігоря Васильовича на тему: «Розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, містить нові науково-обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем розслідування корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, вчинених щодо іноземців. Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих

навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – **Фаєр Ігор Васильович** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Завідувач кафедри криміналістики та судової медицини

Національної академії внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук

«09» січня 2023 року

 Наталія КОНОНЕНКО

